НАРОДНА БІБЛЇОТЕКА. ЧИСЛО 21.
Редактор: **Др. Лев Когут.**

ХТО МИ Є?

Про україньску народність, державу і мову.

■ ■ ■

Цїна 20 сотиків.

■ ■ ■

Чернівцї, 1911.

З друкарнї тов. „Рускої Ради“, під зарядом Івана Захарка.

За тані гроші — ціла біблїотека гарних і дуже займаючих книжок!

Купуйте, бо запас невеликий — для домашних і читальняних біблїотек

21 ріжнородних, нових книжок

лиш за **5** корон!

Як схочете купити сї книжки по книгарскій цінї, то заплатите **10 корон.**

Між тими 21 книжками є ріжні поучаючі: про полїтику, про державні справи, з хлїборобства, спільництва, історичні, великі повісти і оповіданя з образками, драматичні на аматорскі представленя і т. д.

Книжки сї висилають ся за попереднім надісланєм належитости 5 корон.

Для більше осьвічених селян і інтелїґенциї поручаємо другу серію книжок. Є се переважно книжки красної лїтератури. Усїх, ріжних книжок є **10.** Книгарска ціна виносить більше як 10 кор., а можна купити їх **лише за 6 корон.** Між сими є повісти і оповіданя славних сьвітових і наших письменників, як: *М. Ґоркого, Л. Андреєва, А. Чехова, Б. Лепкого, Т. Галїпа, Павлика* і др.

Поручаємо також серію ріжних, дуже гарних книжочок **для молодїжи.** Усїх книжочок є **10,** між ними одна знаменита історична повість з житя нашої козаччини — в чудовій оправі. Сих 10 книжок коштує лиш **2 корони.**

Хто закупить усї серії книжок разом, то заплатить замість 13 Кор., лиш Кор. **12.**

Усї повисші книжки вишлють ся лиш за попереднім надісланєм гроший.

З замовленями просимо поспішати, бо запас серій книжок не великий, а шкода пропустити так добру нагоду, закупити за тані гроші більше число ріжних, дуже цїкавих книжок. Гроші на повисші серии треба посилати на адресу:

Адміністрация „Народного Голосу“, Чернівцї, Паньска 33.

НАРОДНА БІБЛЇОТЕКА. ЧИСЛО 21.
Редактор: **Др. Лев Когут.**

ХТО МИ Є

Чернівцї, 1910.

З друкарнї „Рускої Радї“ в Чернівцях, під зар. Ів. Захарка.

Чи то все одно — віра і народність?

Як перебував я за границею, одного разу мав я таку пригоду: Стрічаю між чужинцями чоловіка, і з першого погляду пізнаю, що се наш чоловік, з Галичини, чи з Буковини. Приступаю до него і питаю по руски: „Хто ви є?“ — „Я... австріяк“ — відповідає. — „Та не о се мені ходить — кажу — хто ви є, Русин, чи Поляк?“ — „А так, ніби я Русин“ — каже вкінци незнакомий і ми почали балакати. Се було в Німеччині, а таке саме трафлялось мені і в Росиї. Стрінеш нашого чоловіка, питаєш хто він, а він не знає хто він і каже „австрияк“. Знову-ж від знакомих в Америці знаю, що там наші переселенці також не знають як назвати себе властиво перед чужинцями, тамошними жителями. Називають себе або „австрияками“, або найчастійше „галичанами“ — „ґалішенами“. І чужинці знають „австрияків“, „ґалішенів“, а Русинів не знають, бо не чують

про них нічого. Так знають про себе наші люди за границею, на чужині, а не ліпше річ маєть ся з сим в себе дома, в свому краю.

Запитайте першого ліпшого нашого чоловіка в Галичині хто він, а він відповість вам, що „християнин“, або „католик“, а той, що обряду латиньского, скаже, що він „Поляк“, бо він „польскої віри“. Знову-ж на Буковині скаже вам наш чоловік, що він „Волох“, бо належить до „волоскої віри“. А на Україні, за кордоном, також від Русина не довідаєтесь, що він Русин. На запитанє відповість, що він „руський“, „християнин“, або прямо „мужик“. Натомість мало знайдеть ся таких Русинів по сей і той бік кордона, що дадуть добру відповідь, що вони Р у с и н и-У к р а ї н ц і.

І так чоловік приходить на сьвіт, живе не раз довгі літа і вмирає не знаючи хто він був, з якої народности походив і т. д. А так бути не повинно. Вже про що як про що — не кажемо про всякі сьвітові мудрощі, але про те, ч и м ч о л о в і к є, з я к о г о р о д у п о х о д и т ь, повинен про се знати, повинен тим цікавитись і прапор свого народного імени повинен скрізь ставити сьміливо і не закривати свого роду перед сьвітом.

Однак біда в тім, що як ми повисше довели, наш чоловік не знає х т о в і н, до якої народности належить, тай через те не

дбає про величанє скрізь свого родового імени.

Наші люди не знають який вони нарід, не відають, що то є нарід і народність і до того баламутять ся ще тим, що дуже часто народність, своє родове походженє вяжуть з вірою. Приміром в Галичині є так, що селянин Русин, котрий живе в чисто рускому селї, говорить все по руски, заховує рускі звичаї і обичаї, але належить після обряду не до рускої церкви, тільки до латиньского костела. І через те той чоловік не уважає себе Русином, тільки Поляком. Подібно дїє ся і де инде, але таке причислюванє себе до народности після віри **є хибним, неправдивим.** На се возьмім за примір отсе: До греко-православної віри (Церкви) належать Русини, Москалї, Волохи, Болгари, Серби і Греки. Отже після того мали-б вони бути одною народностю. Однак так не є. Мимо того, що усї ті народи належать до одної Церкви, кождий з них має себе за окремий народ, має свою окрему, відмінну мову, свої инші звичаї і т. и. Так само і з латиньскою вірою. До тої віри належать Поляки, Талїяни (Італїйцї), частина Нїмцїв, Французи, Еспанцї і богато инших народів і знов вони не є одним народом після віри. Отже як бачимо з сего, то нема що мішати віри з народностю, як се роблять Поляки в Галичинї. Вони кажуть, що як хто є латиньскої віри (яку несправедливо називають ще

й „польскою“), то він вже має бути Поляком. То в такім разї усї ті народи, які визнають латиньску віру — Італїйцї, Французи, Нїмцї і и. після такої польскої рецепти, — мусїли-б бути Поляками! А чому-ж вони не є ними, чому Італїєць є собі Італїйцем, Француз — Французом, а Нїмець — Нїмцем?

Бо віра є що иншого, а народність є що иншого, бо віра не зміняє народности. Примірой є так, що той самий нарід є двоякої віри. Маємо Нїмцїв. Одні з них є католиками, а другі протестантами, а мимо того і одні і другі однаково є добрими Нїмцями. Так само і з Волохами та Русинами. Взагалї Волохи є віри православної, а в Семигородї є богато Волохів, що є греко-католицкої, унїяцкої віри. Русини, ті самі, замешкують росийску Україну, Галичину і Буковину. І ті, що на Українї і на Буковинї є православної віри, а ті, що в Галичинї, а в части й на Буковинї, є віри греко-католицкої. А мимо того є вони всї одними Русинами, хоч і не одної віри. Або знову є такі люди, що не визнають нїякої віри, не належать до нїякої церкви і чи-ж через се не могли би вони належати до нїякото народу?

Отже, як хто каже, що він „християнин“, то се правда — по вірі він християнин; як хто каже, що він „австрияк“, „буковинець“, „галичанин“ — се також може бути, бо він під австрийскою державою, проживає в такому то а такому краю, після

котрого бере назву на себе. Знову-ж, як хто каже, що він „селянин“, „мужик“, то се також може бути правдою, але сї назви **не є єго властивими, народними,** бо походять то від віри, то від краю, від фаху, **а від єго властивого роду** не походять. А тут ходить головно о те, до якого народу належить наш чоловік, якої він народности? Бо се мало сказати „християнин“ — християнами є ріжні народи, а навіть Японцї, Китайцї і и. Так само не вистарчить сказати „австрияк“, бо в Австриї живе богато всяких народів. Є отже Русини, Поляки, Чехи, Словінцї, Хорвати, Нїмцї, Жиди, Волохи і т. и. Так само, як хто скаже що він „буковинець“, або „галичанин“, то з того нїхто не буде мудрий, бо так само може назвати себе „буковинцем“, чи „галичанином“, Жид, Нїмець, Чех, Пилипон, бо вони мешкають в тих краях.

Отже, хто ми є?

Русини-Українцї.

Чому?

Бо належимо до руско-українськоï народности.

Що-ж се такого народність?

Послухайте, бо се дуже важна і цїкава для нас справа.

Що се такого нарід, народність і як вони витворили ся?

Колись у давну минувшину не було на сьвітї тілько людий, що тепер. Не було

тоді ні держав, ні одної віри. А люди жили собі гуртами, одні серед степів, другі серед лїсів. То були племена. Таке племя складало ся з численних родин звязаних з собою походженєм від одного предка і мало власні простори землї, чи лїса, на котрих працювало за-для свого удержаня.

В племени усі були рівні, тільки вік і житєвий досьвід надавали більшої поваги деяким членам племени. Перед більше як тисячкою літ, таких племен було богато у східній Европі, а кожде племя управляло саме собою в той спосіб, що батьки родин з цілого племени були неначе начальники і разом сходили ся на наради — віча і радили над справами племени.

За давних часів, на землях нинїшної российскої України, було таких племен чимало, а кожде було немов великою громадою і не раз проживало далеко одно від другого і не знало одно за друге. Кожде з сих племен мало свою окрему віру і своїх богів, тай говорили ріжною, кожде иншою мовою. Племена ті носили свої окремі назви. Називались вони звичайно від місця свого проживаня. І так: ті що жили на полях, звались „Полянами“, ті що жили в лїсах „Деревлянами“, ті що над рікою Бугом „Бужанами“ і т. д. А де нинїшний Київ над Дніпром і в єго найблизшій околици, жило там в ті часи племя, що мало зватись „Русь“. Се племя живучи над вели-

кою рікою Дніпром, перепливало нею через дикі степи, а далії Чорним морем на полудне у богату і просьвічену Грецию-Византію торгувати і рабувати. Їздячи так далеко на тодішні часи в сьвіт, се племя ставало чимраз відважнійше, просьвіченійше і богатше. І як на ті землї стали набігати чужі племена з Азиї: Половці і Татари, то племя „Русь“ мусіло з ними частійше воювати і воно добре вправилось у воєнному ремеслї. А коли азийскі племена стали загрожувати великою силою, племена, що поселялись на теперішних українських землях, стали лучитись до купи і ставати спільними силами проти ворога. А як деякі, подальші на півночи племена не хотіли добровільно лучитись на ворога, то найвідважнійше, найсильнійше і найбільше воєвниче племя „Р у с ь“, силою змушувало непослушні племена до сполуки, а з часом племя „Русь“ запанувало, взяло верх, над иншими племенами і поневолило їх. І тоді повстали перші рускі князї — з племени „Русь“, котрі панували над поневоленими, слабшими племенами. І се були початки рускої держави, народности рускої.

Коли так чимало племен опинилось під панованєм одного племени „Русь“, то мусіли ті племена примінюватись до того пановання і приймати віру, звичаї, а навіть мову свого верховного племени. І так з часом сі підбиті племена злились неначе

у одно великаньске племя, їх стали лучити — одна доля — неволя, одні спільні інтереси, бо приміром против ворога мусїли усї спільними силами виступати. І назву одну мусїли приняти підбиті „Русь-ю“ племена. Назви осібних племен стали поволи затрачувати ся, а всї племена, піддані племену „Русь“, стали звати ся „**руськими людьми**“.

От так ті численні племена злившись у одно з долею, мовою, звичаями і вірою — утворили в сей спосіб більшу **державу, князївство,** а в нїм **один нарід.** Держава та від племени стала зватись „**Русь**“ а нарід від держави став звати ся „р у с ь к и м“, а поодинокі люди — „Р у с и н а м и“. І се був початок великого руского народу, корінь теперішних Русинів.

В такий спосіб, як Р у с ь, потворились на сьвіті з инших племен і инші держави і народности. І племен не стало, а натомість повстали держави, а у них народи. А держави сї були н а р о д н и м и, н а ц і о н а л ь н и м и. Сам нарід правив собою, а не чужинцї.

І так на сьвіті повстали ріжні національні держави і народности. Одначе народности не витворили ся так скоро, як би се здавало ся. Підбиті племена в одну державу не хотїли з разу піддавати ся новим порядкам та ще часто бунтувались, повставали проти поневоленя. Аж по сотках літ вони наломлювались до нового дер-

жавного житя і зливались в одну народність.

По якімсь часї стало ся з національними державами то саме, що давнїйше з племенами. Держави розвивали ся нерівно, відповідно до місцевих обстанов. Одні збивали ся щораз більше в могутність, силу, осьвіту і богацтва, другі по коротшім або довшім часї почали нидїти, упадати, розбивати ся на частини. Сильнїйші і богатші держави брали верх над слабшими і біднїйшими, загортали їхнї землї під свою власть, збільшаючи ся їхним коштом. Часто бувало так, що кілька держав збирало ся до купи, нападали одну слабшу і дїлили єї між себе. І вийшло таке, що одні держави дуже розросли ся і зайняли великі простори, а другі знов дуже змалїли, або й зникли зовсїм.

Так стало ся й з Русию. Руска держава істнувала більше чим 500 літ, але вже від половини XI-го віка розпала ся на кілька частий. В 300 літ опісля, в половинї XIV віка забрали Русь сусїдні держави Польща і Литва. Пізнїйше Польща змогла ся ще більше в силу і підчинила Литву під своє пановане, так що цїла Русь найшла ся під властию Польщі. Лише маленька частина Руси, а саме теперішна Буковина, підпала під руку молдавских воєводів. Ал і Польща недовго устояла ся. Сусїди: Пруси, Росия і Австрия розділили 130 літ тому назад Польщу між себе. Таким чи-

ном рускі землї опинили ся знов під новими зверхниками: Росиєю і Австриєю, котра забрала також Буковину.

Таке стало ся не лише з одною Русию, але й з багатьома иншими національними державами. А що-ж стало ся з самими народами? Чи вони по упадку своєї держави затрачували свою народність так як давні племена свої племінні окремішности? Між ріжними народами і національними державами вивязали ся доволї часті і тїсні зносини. З розвоєм торговлї і промислу наступила виміна плодів і виробів одного народу за плоди і вироби другого. При тім народи пізнавали себе взаїмно і переймали від себе то, що мали найліпшого. Так як давно у племен мали осьвічені племена великий вплив на меньше осьвічені, так було і з народами. Меньше осьвічені народи переймали устрій, звичаї, обичаї, осьвіту від більше осьвічених. На полудневім сходї від нас, в азийскім краю Палестинї повстала нова віра християньска, яка почала бистро ширити ся в Европі. Тому, що вона була ліпша чим всї поганьскі віри, тому один народ переймав єї від другого і незабаром майже всї осьвічені народи перейшли на християньство. Таким чином, як бачимо, почали з часом затрачувати ся ріжні окремішности, що відріжняли поодинокі народи від себе. Настали у всїх осьвічених народів меньш-більш такі самі звичаї і обичаї, віра була

та сама, християньска, стрій почав приймати також певні загальні форми, а коли був ріжний, то ріжниці робили ся після поодиноких станів (панів, войскових, сьвящеників) а не після народів. Навіть державні границі вже не все відділювали народи від себе, бо богато держав обнимало більше народів, а деякі народи були поділені між кілька держав.

Із всїх цїх, які означували окремішність одного народу від других остала лише одна: м о в а. Між поодинокими племенами тої самої язикової ґрупи були що до мови лише незначні ріжниці — тому, коли племена зляли ся в один спільний народ, могли ті ріжниці легко вигладити ся, а хоч і остали, не робили перешкоди при порозуміваню. Инакше стояла справа у відносинах між двома окремими, хочби і спорідненими народами. Там ріжниця мови вже велика; коли хто хотів говорити мовою другого народу, або хочби розуміти єї, мусів окремо учити ся тої мови. А чужої мови научити ся, особливо у старшому віці, не така то легка справа. Нї зміна звичаїв, нї ноші, нї віри не робить таких трудностнй як зміна своєї мови на иншу. Тому кождий найраднїйше вживає все таки своєї рідної мови і дорожить нею. Ось причина, чому народи, збувши ся инших окремішностий, що їх відділювали від себе, все таки задержали свою питому мову і придержують ся єї. І тепер замість питати ся: якої ми народ-

ности? можна поставити питанє: яка наша рідна мова? Мова і спільні історичні традициї, то-б то спомини на давну национальну державу — се є то, що лучить людий, котрі належать до того самого народу а заразом відділює, відріжняє від инших чужих народів?

Тепер вже зможемо цілком ясно відповісти на питанє, яке на початку поставили. Нашою рідною мовою є руска мова, проте на питанє: хто ми? якої ми народности? — відповідаємо: Ми рускої народности, ми Русини. Ми мали в давнину свою окрему державу, що простягала ся на просторі України (тепер полуднева часть Росиї), Буковини, Румунії і східної Галичини.

Наша мова.

З усего висше сказаного довідались наші люди також про те, що наша рідна мова, відріжняє нас від инших народів. Приміром в місті, або на селі, коли зійдуть ся в гурт Русини з Поляками, то по одежі не можна їх відріжнити, бо вбрані однаково. За те по мові пізнаєте хто Русин, а хто Поляк, коли будуть самі між собою говорити кождий своєю рідною мовою. І, коли-б так — не дай Боже Русини втра-

тили, занехали свою мову, а приняли чужу, тодї по Русинах і слїд загинув би на сьвітї, тодї їх не стало би на лици землї. Закинувши свою рідну мову, а принявши чужу, Русини не мали-б чим відріжнятись від других народів, втратили-б свою окремішність, тай як кажемо не стало-б їх на сьвітї.

З того виходить, що наша рідна мова піддержує нашу руску народність, тай мова та є тим головним неначе сторожем, що береже і не допускає до того, щоби Русини злились цїлком з яким иншим, чужим народом. Наша рідна мова тримає нас на сьвітї Русинами. І тому рідна мова є як бачимо дуже важним і неоцїненим скарбом в нашому житю.

Опріч того і з иншої сторони рідна наша мова є цїнною для нас. Тою мовою зложені прегарні наші народні піснї і думи, а співаючи їх рідна ненька вливала чар і красу в наші дїточі душі, коли колисала нас маленьких. Перші наші слова, котрі ми вимовили будучи маленькими дїтьми — були з нашої рідної мови. І все, що найкрасше, чарівне, величне, всякі мудрощі сьвіта сего, науки, слово Боже — ми найлїпше розуміємо, коли воно передаєть ся нам на нашій рідній мові. Тай, чи дома, чи де-б ми не пішли у сьвіт — найлїпше нам чути свою рідну, руску матірну мову.

Отже сей найцїннїйший наш духовий скарб, рідну мову, повинні ми шанувати і дорожити нею так, як вона на се заслу-

гує, повинні ми еї любити. Як чоловік має якусь добру річ, от даймо на тоє щирого приятеля, дружину добру сердечну, котра ще й гарна до того і аж чарує своєю красою, то що? Чоловік любить еї над усіх инших жінок, поважає, шанує і дорожить своєю дружиною над усі скарби сьвіта. А тому так дорожить чоловік такою своєю дружиною, бо вона єму мила, любязна, добра, щира і гарна, тай мило і щасливо єму проживати з такою дружиною, за те він і любить еї над житє тай цінить еї над усі инші жінки на сьвіті.

Таке воно і з нашою рідною мовою. Вона нас держить на сьвіті, через ню не загибає а навпаки зростає руский нарід, вона нам наймилійша; рідною мовою научаємо ся всего гарного, величного і т. д. — отже ми повинні, мусимо еї любити, шанувати і дорожити нею над усі инші мови.

Инші народи, Французи, Німці і прочі уміють дуже шанувати і цінити свою рідну мову, але ми Русини, на жаль не уміємо сего. Правда, воно йде чимраз до ліпшого під тим зглядом, але все таки наш чоловік не шанує як слід своєї мови, не цінить еї, як належить. Правда, на се зложились важні причини. Коли руский нарід був завойований і поневолений Польщею, а потім Москалями, то через цілі сотки літ руска мова, була поневіряною, погорджуваною і випертою цілком з публичного житя.

Під польским, а відтак під московским панованєм руский нарід не сьмів учитись своєю рідною мовою, тай не вільно було писати книжок по руски. Руский нарід і слова Божого не чув на своїй мові, бо по руских церквах голосили єго по польски та по московски. Ну, а що-ж робили рускі вельможі, великі мужі, учені, чи їм також було не можливо уживати в житю своєї рідної мови? Ні, вони відцурались скоро своєї рідної мови, бо сим хотіли придобритись чужим панам. Пішли до них на службу і приняли їх мову, тай з часом потонули цілком в чужому морі. А зробили вони так підло тому, бо бажали, щоби поводило ся їм добре, щоби їх не переслідувано за те, що вони Русини, тай щоби не погорджувано ними. Отже із власного самолюбства вирекли ся вони свого славного роду, покинули рідну мову і стали прислужниками польских, та московских панів, а потім самі поробились Поляками тай Москалями. Теперішні польскі маґнати і завзяті вороги руского народу, ті ґрафи Потоцкі, Дїдушицкі, Баворівскі; князї Санґушки, Сапіги, Радивили, Любомірскі і и. — се нащадки тих Русинів, що колись так опідлились, що покинули свій нарід нещасний і пішли на службу єго ворогам.

От так і инші спосібні Русини, учені, письменники, також відцурались у ті часи лихолітя, свого народу і мови, тай творили та писали не для свого народу, а для ворогів, на ворожій мові.

Руска мова була уживана тільки між простим, кріпацким народом а була погорджуваною і висьміваною не лиш панами, але і підпанками і всякими иншими ворожими посіпаками. Такою цілковитою поневіркою рускої мови, вороги хотіли знищити цілком руский нарід, але душі народу, живого слова не знищить на сьвіті ніяка злочинна рука! Рускої мови не змогли вирвати з серця руского народу ні польскі, ні московскі кати!

„Слово рідне, мово рідна,
Хто вас забуває,
Той у собі не серденько,
Але камінь має!...“

Так як повставали сьміливі борці, що йшли з шаблею добувати свому народови волї, що ставали в його обороні перед гнобителями, так само повставали між руским народом мужі, котрі старались видвигнути руску рідну мову з поневірку і поставити її на рівні з иншими мовами. І от та поневіряна мова починає поволи з'являти ся зразу десь-не-десь в книгах, а перед 90 роками славний батько україньскої літератури Іван Котляревский став сьміло писати і видавати на україньскій мові книжки. Він видвигнув руску мову з поневірки і поставив її у книжках на рівні з иншими, так званими „паньскими“ мовами. І з того часу на Україні руска мова віджила, стала йти в гору і розвиватись.

В Галичинї перед шістьдесяти роками так само видвигнув руску мову сьвященик Маркіян Шашкевич. Тодї в Галичинї руска мова була також знехтована польскими панами і говорив нею тільки сільский люд, а в школах і церквах панувала чужа, польска мова. Отже Маркіян Шашкевич відважив ся і став писати і видавати книжки на простій рускій мові, тай тут з того часу руска мова почала гарно розвивати ся.

А і на Буковинї не було ліпше з рускою мовою. Тут вона також була виперта з публичного житя, а говорив нею простолюдин. Аж перед більше, як сорок роками, з'явив ся тут щирий народолюбець і талановитий поет Юрій Федькович. Він перший став писати свої гарні поезиї і оподаня рускою простою мовою, тай з того часу тут також руска мова почала розвивати ся і здобувати собі горожаньскі права.

На закордоннїй Українї по Котляревскому, чимало инших письменників українських писало свої твори рускою мовою. А то: Квітка-Основяненко, Тарас Шевченко, Кулїш, Марко Вовчок і и. Тай побачив сьвіт, переконали ся вороги, що та погорджувана „хлопска" мова гарна, богата і що нею можна висловлювати найбільшу красу, глубокі гадки і т. д. Руска мова на Українї стала тодї здобувати собі права горожаньства. Українські письменники почали видавати на нїй часописи, книжки, а навіть шкільні учебники. Одначе сей під'єм

рускої мови видав ся росийским гнобителям небезпечним і постарались вони закувати україньске слово в міцні кайдани, відомим царским указом з 1876 року. Росийский уряд заборонив видавати книжки і ґазети на україньскій мові; заборонив сій мові вступу до уряду і до шкіл. Ся нелюдска заборона трівала до 1905. р.

Тепер на Україні вільно видавати книжки і часописи на рускій мові, але мова ся не має прав в публичному житю. До шкіл, ні до урядів, анї навіть до дому Божого рускої мови на закордонній Україні — росийский уряд не допускає.

Права рускої мови в австрийскій державі.

Инакше справа рускої мови маєть ся в австрийскій державі, в Галичині і на Буковині. Тут Русинам вільно скрізь уживати своєї рідної мови і мова ся має свої права забезпечені конституцией і міністерскими запорядками.

Артикул 19. конституцийних законів з 21. грудня 1867 р. ч. 142 (Вістника законів державних) постановляє, що:

„у австрийскій державі всї народи є рівноправні (мають однакові права) і кождий нарід (отже і Русини) має ненарушиме право берегти і плекати свою народність і мову; рівноправність всїх мов уживаних в краю, узнає держава в школї, в урядах, і житю публичнім;

„в краях, де мешкає більше народів, має ся так уладити публичні заведеня, щоби без вкладу примусу виученя другої мови краєвої, кождий з тих народів одержав потрібні средства до образованя в своїй мові.“

Значить там, де мешкає більше якого народу, от як в Галичині і на Буковині проживає велике число Русинів — (в Галичині 3½ міліона, а на Буковині 300 тисяч), то там руска мова має повне право у всїх урядах, в школах, в судах і т. д. У всїх тих інституциях мусять шанувати руску мову і з Русинами урядувати по руски. Що більше! Рускі письма приймають всї міністерства у Відни і инші високі уряди, як найвисший трибунал справедливости і трибунал адмінїстрацийний, та відповідають по руски на рускі письма!

Одначе публичні уряди в Галичині і на Буковині дуже часто незважають на цїсарске право. Ломлять єго і руску мову упослїджують, тай недопускають її до публичних урядів. Роблять так на свою користь в Галичині Поляки, а на Буковині Німцї та Румуни. В судах, урядах податкових, почтових, а навіть в школах не хотять признати прав рускої мови несправедливі урядники. Вони замість пильнувати цїсарских прав, в сей спосіб нехтують їх, бо — „цїсар далеко, а Пан Біг високо“ — а Русин за смирний, несьміливий упімнутись о своє признане цїсарем

право, а нехтоване урядниками. То значить, що Русин мало дбає про свою мову і сам єї не шанує, тай другі не хочуть єї пошанувати, коли бачать таке. Наш чоловік якийсь такий байдужний на свої народні сьвятощі. Він нічо на се не каже, коли в школї, де повинні вчити єго дитину в рідній єї мові, учать в чужій незрозумілий. Він приймає польскі або німецкі письма з публичних урядів. Він в урядї слухає цілком байдужно, як кплять собі з єго мови, тай говорять до него чужою незрозумілою мовою. Він в судї позволяє переводити свою розправу не по руски, підписує протоколи писані в єго справі по польски або по німецки і взагалї на кождому кроцї позволяє сам упослїджувати свою мову, ту мову, котрої права забезпечила конституция, цїсар — законами!

Такій байдужности нема що дивувати ся. Наші люди на все темні, не знають своїх прав, тай їм здаєть ся, що так мусить бути, як роблять з ними „пани.“ А не знаючи своїх прав, не могли через те наші люди пізнати ся на тих безчисленних безправствах несправедливих урядників, не запримічали того, як ті урядники ломлять цїсарскі закони. Отже байдужність наших Русинів до упослїджуваня всякими урядами рускої мови із за незнаня прав, можна було дарувати. Але, коли наші люди пізнають свої права, коли знати-муть про права своєї

мови і на дальше будуть позволяти так легкодушно всяким зайдам на нашій землї упослїджувати нашу мову — а, то тодї се буде великим, непростимим народним гріхом. Тодї такий чоловік, не буде достойним носити руске імено, він буде зрадником руского народу.

Подібних зрадників маємо на жаль чимало. Се ті буцїм „тверді Русини“ — москвофіли. Вони схожі на тих давних народних відступників, що ради „лакомства нещасного“, щоби приподобатись панам, вирікали ся своєї рідної мови і рускою роду. Теперішні москвофіли, се негідні злочинцї народні, зрадники, що за юдин гріш запродують найцїннїйше добро народу — єго мову і народність. Вони цурають ся своєї рідної мови, називають єї мовою „свинопасів“, а силкують ся Русинам накинути мову чужу, московску.

Ми бачили, як всякі заходи наших ворогів, щоби згладити руский нарід з лиця землї — розбивались, о що? О рідну мову нашого народу наче слаба филя води о тверду ґранїтну скалу! Рідна наша мова — спасла нас від загибели, вона була тою сильною перегородою, що не допустила до того, щоби руский нарід злив ся в один з яким чужим, иншим народом.

Ми бачили з нашої минувшини, що ті Русини, котрі відцурались своєї рідної мови, пропали, потонули на віки, то в польскому, то в московскому народному морі.

Є се грізною пересторогою для Русинів, пересторогою, щоби ми як найбільше цінили і шанували свою рідну мову, тай щоби не поважились проміняти єї на чужу, бо тоді ми пропали на віки, тоді не стало-б Русинів на сьвіті!

Чужої мови добре є навчитись, особливо мови високо-культурних і могучих народів. Се на те, щоби ми могли читати їх книжки, часописи і переймати від них що красше і для нас користнійше приміром з господарства і т. и. Але знанє чужої мови не змушує нас занехувати свою; свою рідну мову мусимо все ставити на першому, місци і цінити єї висше инших мов та шанувати. А тоді і чужі скорше єї пошанують. А коли будемо обстоювати за правами нашої мови, то наші вороги, що тепер мову нашу упосліджують, не будуть мати такої сьміливости помітувати рускою мовою, як тепер.

Чи буковиньскі Русини застановлялись коли над сим, чому то тут, на Буковинї, на сїй рускій земли, де Русини становлять значну більшість населеня — скрізь в урядах і в школах панує лиш чужа, не зрозуміла для Русинів нїмецка мова? Відки до сего приходить, ся горстка зайдів-Жидів і Нїмців на Буковинї, аби їх мова мала такий великий верх над рускою, аби за-для них тільки урядовано для цїлого краю їх мовою? Як се так може бути? Длячого в урядах і школах буковиньских знехто-

вано цілком і упосліджено так дуже мову більшости населеня краю, мову руско-україньску? Чому накинено Русинам чужу, незрозумілу для них мову? Чи мова німецка має инші права від рускої, чи вона вартнійша від нашої, що так у нас скрізь розпаношилась? Адже наша руска мова має після зоконів такі самі права, як німецка, а в своєму краю має бути першою.

Застановитись оттак добре над сею справою, то бере чоловіка і сьміх і лють. Тай дивуєть ся чоловік, як се так могло статись, що за-для Жидів, та тих нечисленних Німців, котрим не хочеть ся виучити тукраєвої рускої мови, заведено скрізь мову німецку? Тут зараз насуваєть ся питанє, хто винен сему, що руску мову в сему рускому краю так споневіряно, а що взяла тут верх мова значної меншости чужинців?

Коли одначе будемо трактувати справу по справедливости, то мусимо признатись до сего, що головними виновниками в сій справі є самі Русини.

Як же се так? А урядники, що не хотять урядувати рускою мовою не винуваті?

Їх нема що винувати. Се чужинці. Німці, Жиди, або Волохи. Їм найліпше урядувати їх рідною, в тім случаю німецкою мовою. От і за-для себе, тай задля своїх земляків, значить Німців і Жидів, стали вони учити в школах по німецки, та

урядувати в урядах. З разу брались до сего несьміливо. Гадали: ану-ж Русини не згодять ся на таке, бо се для них мова чужа, не зрозуміла, а се їх край, тут їх більшість, то їх мова повинна мати верх. Але Русини були байдужні на се. Вони приняли чужу мову, як то кажуть за добру монету і чужинції стали панами положеня. Чужа мова брала в краю чимраз більший верх, а коли Русини не противились сему, німецка мова скрізь в нашому краю так сильно закорінилась, що тепер не легко її за одним махом скасувати. Хоч Русинам не ходигь о скасованє німецкої мови, але о рівноуправненє рускої. Нехай для Німців і Жидів буде мова німецка, для Волохів — волоска, але **для Русинів мусить бути руска!**

Одначе легко так скажеть ся, але від сего воно не зробить ся. Усі буковиньскі уряди заповнені чужинцями. Вони звикли до німецкої мови а рускої не уміють. Отже, щоби й деякі хотіли урядувати з Русинами по руски, то через те їм не можливо. На се скаже не один: „то нехай навчать ся рускої мови!“ На перший погляд такий спосіб видаєть ся не злим за-для руского урядованя, але в інтересі нашої народної справи не слід нам такого домагатись. Як урядники чужинції будуть уміти нашу мову і хоч будуть урядутати нею, то мимо того буде се для нас все **великою небезпекою.** Чужинець

все буде для нас чужинцем і в наших справах національних буде міг нам шкодити.

Тому нам треба конче старати ся, аби мати урядниками і підурядниками у всїх урядах, як найбільше своїх сьвідомих, щирих Русинів!

Тепер наші Русини схаменули ся і вже бажали би мати в урядах замість чужої, незрозумілої для них мови, свою руску, але не беруть ся до сего розумно, як слїд.

В сїм напрямі треба почати завзяту роботу від наших громад.

Майже усї **рускі** громади на Буковинї урядують **по нїмецки.** А се чиста ганьба, тай сором перед цїлим хрещеним миром! Нїде у сьвітї не знайдете чогось подібного, аби громади вели своє урядованє в чужій, та незрозумілій для громадян мові. І як тут дивувати ся иншим висшим урядам, що не хотять урядувати по руски, коли не дбають про се рускі громади, ті справдешні рускі уряди? Що більше! З усїх урядів на Буковинї одинокий Видїл краєвий, завдяки стараням віцемаршалка Дра Стоцкого — урядує з рускими громадами по руски. Але ті громади мимо того ведуть урядованє по нїмецки, та на рускі письма Видїлу краєвого відповідають також по нїмецки!

От так дбають наші громади про свою народну честь!

Рускі громади повинні однак як найскорше скасувати чужу мову в урядованю, а натомість урядувати в себе по руски. Се може ухвалити Рада громадска більшостю голосів. Висилати також всякі письма до урядів по руски і жадати від урядів руских письм. А як уряди сему будуть противити ся, вносити зажаленя на них — в політичних справах до міністра справ внутрішних, а в инших справах до президента міністрів, та до нашого руского клюбу в парляменті.

Добре, урядуй по руски, коли не маємо громадских секретарів Русинів, лиш Жиди, Волохи, або Німці — скажуть на се наші громади. Воно справді так є, але сему можна зарадити, тільки треба бажати сего!

Кілько то є по наших селах таких учеників, що розпочали науку в середних школах, перейшли кілька кляс, а далі не могли з ріжних причин покінчити школи. Вони прямо марнують ся, безрадні. Отже, як би то добре було, як би вони поробили іспити на громадских писарів. Мали-б гарний кусок хліба, тай працювали-б на користь своєї громади. Можуть всякі зайди Жидки робити такі іспити, ставати секретарями по руских громадах, то чомуж не можуть сего робити Русини?

Або рускі молодці ідуть як не до ґімназиї, то до учительскої семинариї, тай як не скінчать тої школи, стають учителями-помічниками. Воно не зле. Але чому не

йдуть вони служити в инших заводах свому народови? Адже свій громадский писар може так само бути користним для свого народу, як такий учитель-помічник. Або як би він пішов до иншого уряду, хоч би за найнизшого урядника, за підурядника. Наші уряди переповнені тепер з гори на діл самими чужинцями. Русинів там і непомітно. А як би ми мали там повно своїх людий, було-б кому урядувати по руски, тай свої люди не робили-б нам так на шкоду, як се роблять тепер чужинці.

Значінє рідної мови в державі.

Наші люди здебільшого знають що се таке конскрипция, але не знають на що вона? Знають, що кождих десять літ, при кінци даного року списують по громадах людий. Останний такий спис був у нас перед десять роками, т. є. в 1900 роції, а при кінци сего року знов буде урядовий спис усеї людности.

В нашій австрийскій державі є закон з 29. марта 1869 р. про конскрипцию. Сей закон постановляє, що кождих десять років мусить бути списана уся людність в цілій державі. Після того закона кождого десятого року в кождій громаді держави, в дни 31. грудня має відбути ся спис людности, що заселює в тім часї громаду. Сей спис, конскрипцию переводять т. зв. конскрип-

цийні комісарі, яких вибирає громадска рада.

Отже записують до конскрипциї кождого мешканця, а притім записують також, що він за один, чим займаєть ся, якою мовою говорить в щоденному житю і т. д.

На що-ж сей спис потрібний?

Наші люди не розуміючи, як великої ваги для них є така конскрипция, легковажать сю справу і байдужні на ню. А тимчасом конскрипция має велике значінє не лиш для держави, але і для населеня, а особливо для такого населеня, як Русини.

При конскрипциї, як сказано записують між иншим, якою хто мовою говорить.

Значить, якою хто говорить мовою в щоденному житю, в крузї своєї родини, то він такої народности. Як селянин говорить в себе дома рускою мовою — то він є Русином. І після того правительство довідуєть ся, кілько якого народу замешкує в державі.

Коли-б так, даймо на те, усї Русини сказали при конскрипциї, що вони говорять волоскою мовою, то правительство подумало-б, що в дїйсности так є. Тай рахувало-б, що на Буковинї нема нїяких Русинів. І що-ж тодї було-б? Тодї Русини були-б живцем погребані. Домагав би ся Русин для себе прав, от наприклад руских шкіл, руского урядованя в урядах, то навіть не слухали-б єго. Ка-

зали-б, що про рускі школи не може бути бесіди, бо Русинів нема і нема для кого основувати рускі школи. Так було би з усім.

От яке велике значінє має конскрипция для народу.

Наприклад на Буковині Волохи, а в Галичині Поляки хотять все мати верх над Русинами. Сї чужинцї все горлають, що вони є панами на рускій земли, бо їх є більше, а де більшість, там після сегоднїшних установ — має бути і слушність.

І так є. При попередних конскрипциях Волохи і Поляки старали ся як найбільше Русинів записувати до своєї народности. Із сего виходило таке, що на списах було виказано більше Волохів і Поляків як Русинів. Видячи се правительство, ішло на руку тим, яких виказувала численнїйше конскрипция. З ними числилось, а з тими, що були виказані в меншости, хоч в дїйсности було їх більше — правительство не хотїло вже так числитись. Се справа цїлком природна. Тому то Волохи і Поляки, котрих в дїйсности було менше від Русинів здобували для себе всякі користні права, а Русини були упослїджувані.

Тай ті наші люди, що записали себе в конскрипциї до иншого, не руского народу, не лиш собі, але взагалї справі усего руского народу наносили сим великої шкоди. Так само, як за першої у нас конскрипциї, зараз по панщинї, при роздїлї лїсів і пасовиск, через свою несьвідомість самі

наші люди наробили собі тілько великої шкоди, що до тепер її гірко ще на своїй скірі відчувають і внуки їх ще будуть сї шкоди терпіти.

Було так:

Як скасовано панщину, то правительство хотіло подбати про селян аби вони, як свобідні горожани, могли гідно на своїх господарствах ґаздувати. Хотіло отже наділити селян землею, лїсами та пасовисками. Сю землю і лїси держава мала взяти від панів. Щоби якось добре наділити селян, правительство мусїло після якогось ключа робити наділи. Отже постановило так, що котра громада буде мати більше худоби, ся дістане більше лїса і пасовиска.

Та про таку постанову правительства наші селяни не знали. Були вони темні, не було тоді ґазет і не мали з чого довідатись про се. Отже пани використали темноту і несьвідомість селян. Пани розпустили по селах, всяких темних духів, аби вони баламутили селян. Ті паньскі аґітатори, найбільше арендарі розпустили вісти, що правительство буде списувати худобу селяньску, щоби від неї понакладати на селян податки. Радили отже селянам затаювати худобу. Селяни повірили в ті баламуцтва, тай на свою велику шкоду. Прийшло, справді урядники з „бецирків“, як тоді називали — стали списувати по селах худобу. Люди збаламучені паньскими посіпаками, не вірили урядникам, хоч ті часом і казали,

на що властиво списують худобу. Селяни думали, що справді, хто має більше худоби, той буде платити великі податки, так як говорили про се баламути. Отже, як хто мав десять штук худоби, то казав, що має три, хто мав кільканацять штук, то мельдував при списї лиш кілька штук, а хто мав лиш кілька штук, то казав, що не має і жадної. А тоді селяни мали дуже богато худоби! Тай так, як вони зізнавали, так урядники позаписували і відтак після того спису розділювали між селян лїси і пасовиска. І аж тоді селяни полапали ся, що пани їх тяжко ошукали, збаламутили, але було вже за пізно. Тай серце не одному тріскало з жалю до своєї несьвідомости і з люти на паньских баламутів. Бо якже-ж не мало серце боліти, коли господар, що мав наприклад десять штук худоби, при конскрипциї зголосив лиш три штуки, а решту затаїв — то при наділї, дістав пасовиска лиш на тих три штуки?...

Отже погадайте собі люди добрі, кілько-б то тоді наші селяни були зискали землї і лїса, коли-б не були слухали всяких баламутів, тай рехтельно зізнавали при конскрипциї худоби! З сего наука, що не треба в такім разї нїчого таїти, що треба все говорити по правдї. А наші дїди послухали темних духів, затаїли дїйсність і вийшло з того таке, що потім не мали на чім ґаздувати, не було де пасти худоби, тай мусїли її повитрачувати, зійшли на біду,

а тимчасом пани пожиткували і пожиткують їх землею і доси, але то вже пропало. Правда, тоді, як селяни пізнали ся, що зробили великий промах затаївши худобу— вони кинули ся до урядів і з плачем представляли, що річ має ся инакше, подавали прошеня до Відня і самі там їздили, але не помогло вже нічого. З ними не хотіли говорити. Бо як хто раз збреше, а потому на другий раз щоби говорив вже і правду, то єму не повірять вже. Так і правительство вірило лиш в перші зізнаня, а про другі й чути не хотіло.

Подібно маєть ся річ і з теперішною конскрипциєю.

Знаємо, як при останній конскрипциї також так, як тоді за панщини баламутили всякі пройдисьвіти наших людий і намовляли їх обдурюючи, аби записували себе Волохами, або Поляками. І в такий спосіб, та ще при помочи всяких шахрайств конскрипцийних комісарів, не одна тисячка наших людий записалась до иншого, чужого народу, на велику шкоду своїй рускій справі.

І сего року також тут на Буковині Волохи, а в Галичині Поляки — будуть при конскрипциї баламутити наших людий і перетягати їх на списи своєї народности. До того Волохи окрім ріжних инших нечесних способів, будуть уживати до сего ще й брехні, як се було недавно при списуваню соймових виборчих ліст. Будуть отже

страшити наших несьвідомих людий „голеним попом“. Будуть брехати, що як хто при конскрипциї запише себе Русином, т. є. скаже, що матїрна єго мова є руска, то той піде під голеного попа.

Тимчасом се не правда. І ми робимо уважними наших людий на такі баламуцтва. Радимо отже, **щоби при конскрипциї говорили правду!**

Наші люди мішають віру з народністю і не можуть їх відріжнити. Русини на Буковині є православної віри, тої самої, що й Волохи. Кажуть отже часто, що вони „волоскої віри“. Тимчасом ніякої волоскої віри нема, бо Русини були скорше православної віри, як Волохи. Отже по вірі не можна зараховувати себе до народности. Бо знаємо наприклад, що Русини є віри православної і католицкої, що Німцї є католики і протестанти. Про се треба тямити. Тай як якому Русинови волоскі пройдисьвіти замакітрують голову якоюсь „волоскою вірою“ — то такого нема що слухати. Він ошуст! Бо Волохи при конскрипциї се так використовують: Питають Русина в сам перед, якої він віри? Відповідає, що волоскої. Тодї Волохи кажуть: ну то, ти Волох, бо ти волоскої віри і записують такого Русина до волоскої, чи то румуньскої народности. Чоловік не перечить, бо гадає собі, що воно так справдї є, як кажуть Волохи.

Тому то, як прийде до конскрипциї, нехай наші люди добре уважають! Як будуть питати їх якої вони віри, то най кажуть: **православної,** а ті, що належать до „голеного попа“, най кажуть: **греко-католицкої.** Як будуть питати, якої народности, а властиво, якою хто мовою говорить, яка єго „товариска мова“, то нехай на се добре уважають! Передовсїм треба тямити, що віра і мова — то не є одно і те саме. Тут треба сказати **справедливо,** якою мовою говорить чоловік в своїй родинї, значить дома. Отже сей, що говорить дома по руски, чи він буде праросдавної, греко-католицкої, чи латиньскої віри, має сказати при конскрипциї, що єго мовою є мова руска. Загалом, кождий Русин, має отверто признати ся до того, що він є Русином! Як-же він вирече ся своєї рускої народности і запише себе до чужого народу, до наших ворогів — то сим він **поповняє тяжкий народний гріх.** Сим він наносить і собі і своїм грядучим поколїням таку велику шкоду, як ті наші дїди при конскрипциї перед надїлами лїсів і пасовиск. Не вірите? То послухайте.

Як ми вже сказали, правительство переводить спис людности між иншими на се, аби знати, кілько якого народу проживає в державі. Чим численнїйший який на-

род, тим він очевидно представляє більшу силу для держави і держава більше мусить з таким народом числити ся.

От наприклад, як би наші люди рехтельно зізнавали при конскрипциї, то урядові списи виказали-б таке число Русинів, як є в дійсности. Число се дуже велике. Отже, як би правительство побачило, що в єго державі така сила Русинів, то признало-б, що для них мусять бути їх рускі школи, університет, по урядах мусить бути руска мова в урядованю і загалом признало-б Русинам ті права, які мають другі численні народности. Бо хто в державі численнїйший, той і сильнїйший, тому признають більше прав.

Та на тім не кінець ще.

При конскрипциї записують хто грамотний, а хто неписьменний — анальфабет. Правительство отже пізнає з сего, де недостача шкіл, просьвіти і вже буде дбати аби там школи і способи просьвітні помножити.

Дальше при конскрипциї записують, хто чим займаєть ся: хто хлїбороб, хто зарібник, ремісник, промисловець, купець і т. д. Із сего правительство бачить, який стан найчисленнїйший. Наприклад Русини народ хлїборобский. Отже, як правительство буде знати, що Русинів є велике число, що вони хлїбороби, то буде мусїло з тим рахувати ся і вже в тому краю, де Русини прожи-

вають не буде правительство робити интересів, що вийшли-б на шкоду хлїборобам. З другого боку, правительство пізнає де що слабше розвинене, наприклад промисл, купецтво, то як вже відтам люди рушать ся, щоби той промисл піднести, розвинути, то правительство тим охотнїйше, подасть їм свою поміч.

З сего бачимо, що конскрипция для нас має чимале значінє, особливо, коли кождий буде при нїй справедливо зізнавати, головно що-до рідної мови і своєї народности.

Центральне правительство у Відни переконало ся, що останного разу була переведена конскрипция несправедливо. Особливо в Галичинї Поляки, а на Буковинї Волохи були чимало пошахрували при конскрипциї і богато Русинів вписали до своєї народности. Тому правительство 20. серпня с. р. видало розпорядок до полїтичних властий, як мають пантрувати переведеня конскрипциї, аби спис людности був справедливий. При тім розпорядок наказує, аби власти не допускали до над'ужить в сїй справі, тай взагалї щоби уважали на чистоту, дїйсність при списуваню й обчислюваню людности.

Наші люди також повинні заинтересуватись конскрипциєю й припильнувати, аби Русинів не записувано до чужих народностий.

Найбільше шахрують при конскрипциї т. зв. конскрипцийні комісарі. Як такий комісар наприклад в рускій громаді не є Русином, лиш Волохом, або Поляком, то при списї людности він шахрує спис і всякими підступами перетягає Русинів на лїсту своєї народности. Такі не наші комісарі беруть Русинів на такі підступи. Питають наприклад нашого хлїбороба: „А ви умієте по волоски — або по польски?“ — Як хлїбороб уміє, то каже, що так, а тодї комісар записує єго за Волоха, або за Поляка.

То-ж, коли при конскрипциї будуть питати Русина, чи він уміє яку чужу мову, наприклад по волоски, то не треба сим чванити ся, а заявити рішучо, що: „моєю розговірною мовою є мова руска“.

На підставі закона про спис людности з дня 29. марта 1869. ч. 66 В. з. д. § 22 — конскрипцийних комісарів мають вибирати Ради громадскі.

Тому наші Ради громадскі повинні вибрати на таких комісарів людий, що є щирими і ретельними Русинами, котрі будуть переводити спис людности справедливо.

Староство вправдї може спротивити ся виборови деяких людий на комісарів конскрипцийних, але **не має права** накидати громадам зі своєї волї комісарів. Коли-б староство назначило само комісаря від себе, то Рада громадска нехай зараз внесе до староства протест, поклику-

ючись на повисший закон про вибір комісарів. В протесті заявити, що наколи староство не узглядни ть єго, аби переслало єго до краєвого правительства (намісництва) яко рекурс.

Радимо також в таких справах повідомляти наше політичне товариство „Руска Рада" в Чернівцях (ул. Паньска ч. 33), а в Галичині „Народну Канцелярию" (Ринок ч. 10).

Вкінци ще раз пригадуємо, що спис людности має велике значінє для нас Русинів, ще більше, як для самої держави. Тому ні один Русин не сміє легковажити сеї справи.

Спис людности є підставою для краю і держави у всяких важних справах.

Наприклад, як укладає ся який важний закон, то уставодавці все рахують ся тоді зі станом людности. Вони дивлять ся якої людности є найбільше в краю і для тої людности мусять примінювати закон. Значить ухвалюють такий закон, аби він був користний для тої людности.

Найважнійшим є такий спис людности при виборчім, шкільнім і язиковім законї. Після числа людности дають тій людности відповідну скількість посольских мандатів. Чим більше якого народу викаже конскрипция, тим більше той народ може вибрати своїх послів. Чим більше якого народу, тим більше має він право в державі і дістає

більше своїх шкіл, а мова того народу має право у всїх краєвих і державних урядах.

Чому то руский нарід в Галичинї, чи на Буковинї, де єго є далеко більше, як наприклад Поляків і Волохів — є так у всему упослїджений? Шкіл руских має дуже мало, руска мова не має права по урядах краєвих і державних і загалом Русини мають менші права. Коли тимчасом Поляки, або Волохи, котрих в дїйсности є далеко менше від Русинів — мають тут великі права. Мають своїх шкіл далеко більше від руских, їх мова скрізь в урядах має повне право і займає перше місце — одним словом вони є панами краю. Чому се так? Тому, що ті чужинцї переводили останні конскрипциї на свою користь і в списї людности виказано їх більше, як Русинів.

А чи-ж в дїйсности є їх більше, як Русинів? Нї! Русинів є більше, а нехай вже рахуймо, що буде Русинів і пануючих над ними чужинцїв — по рівному числї, то Русини повинні мати бодай рівні з ними права, а тимчасом мають Русини далеко менші. Се тому, що в конскрипциї виказано Русинів менше число від тих чужинцїв.

Щоби отже ми Русини здобули рівні права для себе з Поляками в Галичинї, а з Волохами на Буковинї — мусимо припильнувати добре конскрипциї, аби соток тисяч Русинів не записувано до чужих народностий.

Най кождий Русин, навіть той, що

називають єго „Волохом“, або „лаціннїком“, коли він звичайно розмовляє по руски — припильнує, щоби при конскрипциї був записаний Русином!

Тодї, як конскрипция викаже Русинів більше, легше зможемо дістати права для себе такі, як мають тепер сї чужинцї в наших краях, що над нами взяли верх.

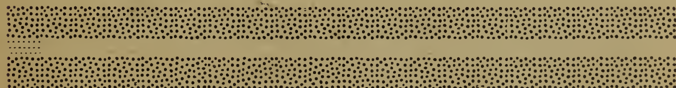
Рускі землї і число Русинів.

Чи знають наші люди про своі рускі землї, та про те, де ті землї лежать і кілько на них мешкає нашого руского народу? Мало таких є, що се знають, а знати се повинен кождий Русин.

Головна маса нашого руского народу живе на тих землях, котрі в давнину творили руску державу а тепер, після ріжних перемін, згаданих попереду, належать до двох держав: Австро-Угорщини і Росиї. В Австро-Угорщинї заселюють Русини цїлу східну Галичину, полудневу підгірску частину західної Галичини, північну і західну частину Буковини і північно-східну частину Угорщини — разом 72.000 квадратових кільометрів, то-б то майже такий простір, як цїла руска і польска часть Галичини. В Росиї займає наш нарід такі ґубернії (краї): полтавску, чернигівску, харківску, катеринославску, київску, херсоньску, подільску і волиньску, відтак частину таврийскої, вороніжскої, миньскої, гродненьскої, сїдлецкої і люблиньскої ґубернії та більшу частину

так званої кубаньскої области. Простір заселений нашим народом в росийскій державі займає 618.000 квадратових кільометрів, то-б то простір вісім разів більший як ціла Галичина. Разом з австрийскою частию займає руска земля 690.000 кільометрів. Щоби ми могли собі добре уявити величину простору занятого Русинами, досить переїхати єго хочби в думці з одного кінця на другий. Коли виїхати з Нового Санча, де кінчать ся на заході рускі оселї, і їхати на Перемишль, Львів, Катеринбург, Ростів до Катеринодару, головного міста кубаньских козаків, то їдемо цїлий час по рускій земли а довжина нашої дороги виносить 2.250 кільометрів, або більше чим 300 миль.

Для порівнаня рускої землї з найбільшими державами в нашій части сьвіта, в Европі, нехай послужать отсї діяґрами:

Росия: 5,000.000 квадр. кільометрів.

Руска земля 690.000 квадратових кільометрів.

Австро-Угорщина 673.000 кв. кіл.

Німеччина 440.000 квадр. кільом.

З сего бачимо, що колиби зі земель заселених Русинами утворити окрему державу, то та держава була би що до вели-

чини після Росиї найбільшою в Европі, більшою від Австро-Угорщини, Німеччини і других держав.

А тепер спитаймо кілько нас є? Кілько людий говорить рускою мовою і належить до руского народу? У відповідь на се нехай послужать сї числа:

Русинів в краях австро-угорскої монархії начислили при послїдній переписи (в 1900 р.) близько 4 мілїони. Тут вони займають що до числа пяте місце між народами сеї держави (по Німцях, Мадярах, Чехах і Сербо-Хорватах). В Росийскій державі, у вичислених висше ґуберніях, живе около 30 мілїонів нашого народу і там вони становлять що до числа другий (по Москалях) найбільший нарід. Разом всїх нас Русинів в обох державах є **34 мілїони.** Відношенє числа Русинів до других великих народів Европи представляєть ся ось так:

1 Німці 70 міл.
2 Москалї 50 мілїонів.
3 Анґлійцї 42 мілїонів.
4 Французи 40 мілїонів.
5 **Русини 34 мілїонів.**
6 Поляки 16 мілїонів.
7 Волохи 8 мілїонів.

З сего бачимо, що під зглядом числа, Русини займають між великими европейскими

народами п я т е з ч е р г и м і с ц е (по Німцях, Москалях, Анґлійцях і Французах). Нас є більше як в двоє тілько, що Поляків, а в четверо більше чим Волохів.

Остає ще одна справа. Як ми бачили, головна часть рускої землї находить ся в полудневій части российскої держави і там живе головна маса нашого народу. Та частина рускої землї, котра займає полудневі российскі ґубернії зоветь ся **Україною,** а живучі там Русини **Українцями.** Назви: „Р у с и н и“ або „Р у с н а к и“ уживають в Галичинї, на Буковинї і Угорщинї, то-б то лише в австрийскій части нашої землї. Звичайно водить ся так, що на означенє одного народу уживає ся лише о д н о г о імени, щоби уникнути баламуцтва, щоби не виходило немов то дві назви означають два ріжні народи. Тому годї нам придержувати ся на дальше того, щоби в Австриї звати себе Русинами а в Росиї Українцями. **Одні і другі, Українці і Русини, се один і той самий народ.** Тому треба доконче рішити ся на одну спільну назву. А якої назви з тих двох нам придержувати ся? На се може бути лише одна відповідь: такої, якої уживає більшість нашого народу. Правда, богато наших людий, як ми се згадали на початку, прямо не знає сказати, до якої народности вони належать; ті не входять при тім питаню в рахубу, бо їхний уровень осьвіти ще дуже низький. Але більше осьвічені круги нашого народу вже давно прий-

няли назву **„Українці“** і всім треба за ними слідувати, тим більше, що всі наші історичні спомини тісно звязані з Україною. Вороги тої назви кажуть, що Україна то назва краю, проте лише ті можуть називати ся Українцями, котрі живуть на Україні. А кажуть так лише ті, що не знають, як дієть ся деинде в сьвіті. Таж наприклад Італія є також назвою краю, а Італійцями (Таліянами) зовуть себе також ті мешканці Тиролю, Швайцариї і других країв, котрі говорять тою самою мовою, що і мешканці Італії. Так само Іспанія є назвою краю, а Іспанці є й в Арґентині і Мехіці і других краях. Тим то й нічо дивного, коли мешканці Галичини і Буковини, котрі говорять тою самою мовою, що властиві Українці, будуть себе називати також Українцями.

Отже ми говоримо україньскою мовою і маємо разом з Україною спільні історичні традициї — тому становимо великий україньский народ, що числить **34 міліони** душ, котрий належить до найбільших народів Европи і замешкує простір більший чим котра небудь европейска держава з виїмкою Росиї.

Тож се **не правда**, що плетуть вороги нашого народу туманячи єго сим, що ніякого україньского народу нема — лиш є Москалї, або Волохи. Бо як переконалисьмо ся, то є і Україна і великий україньский народ, який має свою окрему традицию, свою прегарну власну мову, та свої питомі звичаї і обичаї.

Є справді Москалї і Волохи, але наш нарід нїчого спільного з ними — хиба з виїмком одної віри — не має. Москалї і Волохи — се цїлком собі окремі народи, до яких Русини-Українцї не мають найменшої рациї зачисляти ся.
